

Marulića više ne može interpretirati prenaglašavanjem srednjovjekovnosti njegova opusa. Citat iz Kombolove ocjene, koji se donosi u predgovoru, da se Marulić »samo u nekim djelima« oslobađa tradicionalnih okvira kao »humanist i pjesnik« valja dopuniti objašnjenjem. U pedesetak godina poslije Kombolove *Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda* otkriveno je više djela, koja učvršćuju Marulovu humanističku poziciju (počam od *Davidijade* pa do erotskih stihova); renesansnu osjećajnost potkrijepile su komparatističke i poetološke analize njegovih biblijsko–vergilijanskih epova i poeme *Suzana* te drugih hrvatskih i latinskih pjesničkih tekstova. Za nove tekstove i analize Mihovil Kombol, dakako, nije znao, ali je pisac predgovora mogao znati.

Uzimajući u ruke najnovije izdanje *Judite*, radovali smo se što se Marulićev legendarni spjev još jednom objavljuje i tako promiče njegov tvorac. Radost je umanjila nedostatna i površna stručna oprema teksta, neuvažavanje napretka maruloloških istraživanja, činjenične greške. U posljednje vrijeme pojavilo se u Hrvatskoj više nakladnika tzv. školske lektire za pučkoškolce i srednjoškolce, što bi se moglo pozdraviti, kad bi urednici i prireditelji pripremali izdanja klasika odgovornije, bez brzih improvizacija i uz suradnju stručnih recenzenata. U ovom slučaju to je izostalo. Želimo, na kraju, Zagrebačkoj stvarnosti, da kod ponovljenog izdanja svoje *Judite*, uz dobre namjere, lijep grafički i likovni izgled, ukloni nedostatke tekstološke naravi i propuste iz predgovora, kako bi to izdanje bilo dostojno prvoga klasika, »oca«, hrvatske književnosti.

Mirko Tomasović

CHARLES BÉNÉ: SUDBINA JEDNE PJESME / DESTIN D'UN POÈME / DESTINY OF A POEM (*Marci Maruli Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce*), NSB Zagreb i Književni krug Split, 1994, 143 str. + 57 str. ilustracija

Charles Béné, umirovljeni profesor Sveučilišta u Grenobleu, ugledni stručnjak za Erazma, Rabelaisa i Montaignea, posljednjih je godina usmjerio gotovo svu svoju znanstvenu zauzetost Maruliću i dodirnim temama hrvatskoga humanizma, pri čemu se osobito zanima za prijevode i izdanja Marulićevih djela. Proučava i Marina Držića i Matiju Vlačića Ilirika. Rezultate svojih plodonosnih istraživanja objavio je već u nizu studija tiskanih u uglednim europskim publikacijama, a također i kod nas (u edicijama *Dani Hvarskog kazališta* i *Coloquia Maruliana*). Zbog iznimnih zasluga francuskom je marulologu 1995. dodijeljena prva Inina godišnja nagrada za promicanje hrvatske kulture u svijetu.

Osobitu pozornost posvetio je g. Béné Marulićevoj *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce*. Dosad se znalo da je pjesma imala znatnu distribuciju uglavnom zahvaljujući okolnosti da je redovito pratila mnogokratno tiskanu *Instituciju*. Bilo je ustanovljeno i nekoliko njezinih prijevoda (na hrvatski, francuski i španjolski). Takvo, ukratko, bijaše stanje istraživanja prije ove monografije. No sustavna i ustrajna autorova potraga po europskim knjižnicama urodila je obiljem novosti, koje su predstavljene u knjizi *Sudbina jedne pjesme*.

Nakon *Uvoda*, u *Prvom dijelu* knjige prikazana su latinska izdanja Marulićeve pjesme objavljena u Veneciji, Baselu, Erfurtu, Kölnu, Solingenu, Antwerpenu i Parizu u 16. i 17. st. (ukupno 13 izdanja). U *Drugom dijelu* predstavljeni su prijevodi i adaptacije s latinskog izvornika. U *Trećem dijelu* navedeni su prijevodi nastali polazeći od španjolskog prijevoda pjesme. U *Četvrtom dijelu* obrađene su adaptacije Marulićeve pjesme, tj. verzije u kojima je predložak hrvatskog autora podvrgnut slobodnijoj preradbi. Slijede *Pogovor* i *Zahvala*. Zatim je integralni tekst studije tiskan na francuskom i engleskom jeziku. Na kraju su knjige: *Peti dio* (latinski kritički tekst i suvremeni hrvatski prijevod Veljka Gortana), pogovor Mirka Tomasovića (*Charles Béné, naš prijatelj*) i *Bibliografija* te reprodukcije raznih izdanja Marulićeve pjesme.

Najveći dio knjige Ch. Béné posvećuje dakle prijevodima, parafrazama i adaptacijama, kojih je ponajviše upravo on sam i otkrio. Dijeli ih u dvije skupine: one koji su načinjeni iz Marulićeva latinskog izvornika i one što su nastali prevođenjem španjolskoga prijevoda pjesme. Prvoj skupini pripadaju četiri prijevoda na hrvatski (Mihovil Vrančić, Andrija Vitaljić, Ivan Dražić, Veljko Gortan), jedan na španjolski (Luis de Granada), dva na francuski (Charles Dydier, 1585., Anne d'Urfé, koncem 16. st.) i jedan na engleski (Philip Howard, grof od Arundela, 1592.). Najraniji prijevod s latinskoga upravo je na španjolski, a načinio ga je 1561. glasoviti mistik i duhovni pisac fray Luis de Granada i uvrstio ga u svoje djelo *Memorial de la vida cristiana*. Ono je pak imalo zamjeran uspjeh, prevođeno je i pretiskivano sve do u 19. st., pa je tako i Marulova pjesma dijelila njegovu recepcijsku sudbinu: prevedena je iz toga španjolskog prijevoda jednom na talijanski (Pietro Buonfante, 1567.), osam puta na francuski (prevoditelji u 16. st.: Geoffroy de Billy, Nicolas Colin, Sébastien Hardy i Jacques Girard; u 17. st.: René Gaultier i Simon Martin; u 19. st.: abbé Peyronnet i abbé Couissinier). Zatim Ch. Béné prikazuje adaptacije same pjesme u 16. i 17. st. u kojima se ne spominje Marulićevo ime: autori su im Simon Lomnický i Adam Clemens na češkom, Philip Howard na engleskom i Pierre de Croix na francuskom jeziku. Najstarija adaptacija mogla bi biti ona kraljice Margarete Navarske iz 1530., ako se dokaže da je ona poznavala Marulovu *Carmen de doctrina*.

Nemoguće je ovdje pojedinačno navoditi imena prevoditelja i godine izdanja svih tih tekstova, od kojih su neki bili pretiskivani na desetke puta. Zbrojimo li podatke, izlazi da je *Carmen de doctrina* od sredine 16. do druge polovice 19. st. doživjela, što u stihu, što u prozi, dvadesetak prijevoda ili preradbi na šest jezika (hrvatski, španjolski, francuski, talijanski, engleski, češki) i bila objelodanjena samo u francuskim verzijama nekih šezdesetak puta. Da su i ti brojevi zacijelo privremeni, svjedoči podatak da je u međuvremenu Nikica Kolumbić otkrio hrvatsku verziju *Carmen de doctrina* koju je pripisao Marulićevu peru, a dotjecaj daljnjih novosti dovoljno je zajamčen i samom činjenicom što Ch. Béné nastavlja svoja istraživanja.

Knjiga je lijepo opremljena i pregledno tiskana, samo je šteta što se u ovakvu izdanju potkrao odveć velik broj tiskarskih pogrešaka, pa i poneka druga omaška, što se lako moglo — i moralo — izbjeći. Valja o tome povesti računa u priželjkivanom drugom, proširenom izdanju.*

* Npr. na str. 1. netočno stoji da *Carmen* ima 86 stihova (ima ih 78!), na str. 3. spominje se izdanje objavljeno 1513. u Erfurtu (a objavljeno je 1514, kao što se dalje u knjizi točno

Zahvaljujući obilju činjeničnih novosti koje knjiga donosi, značajno su se uvećale naše spoznaje o ionako zamašnoj europskoj recepciji latinskih djela oca hrvatske književnosti. No nije to jedini razlog njezine nesvakidašnjosti: ona je, naime, jedna od rijetkih monografskih studija s područja hrvatskoga latinizma, a ima li se u vidu njezina komparatistička okosnica, onda je još rjeđa pojava u svojoj vrsti; autor joj je Francuz, no jedan od najzauzetijih proučavatelja Marulića danas; tiskana je trojezično — što je primjereno njezinu sadržaju i namjeni: međunarodnu znanstvenu javnost treba ustrajno obavještavati o hrvatskoj kulturnoj baštini, osobito onda kada se ona pokazuje i kao emitivni, a ne samo receptivni dio europske.

Bratislav Lučin

MIRKO TOMASOVIĆ, MARCO MARULIĆ MARULUS, Laghi di Plitvice, Lugano 1994., nepaginirano [32 str.] »*Quaderni di letteratura Croata*«. Ukrašeno naslovnom stranicom »*Benevivendi instituta ...*« i jednom vinjetom iz 1513. godine.

Poznati znalac djela velikoga Splitsanina i naš najbolji marulolog dr. Mirko Tomasović još jednom je talijanskim čitateljima predstavio Marka Marulića i njegovo djelo. Tekst je pisan laganim i vrlo čitljivim talijanskim jezikom, da bi radoznali čitalac bio što bolje i lakše obaviješten o velikome hrvatskom i europskom piscu.

U vrlo kratku prikazu Marulićeva života pisac upozorava da je Marul izrastao i obrazovan u ozračju mediteranskoga humanizma, da je prihvaćao i nove impulse s druge strane Jadrana, ali da je čvrsto ukorijenjen u svojoj domovini Hrvatskoj i s obzirom na pjesničku tradiciju i konkretne političke prilike (turska osvajanja). Marulić je izvrsno poznao antičku književnost kao i srednjovjekovne kršćanske pisce. Bio je zapravo velik europski intelektualac. Pisao je na tri jezika (latinski, hrvatski i talijanski). Ogleđao se u raznim pjesničkim vrstama (epika, lirika, elegija, pisma...) i brojnim proznim djelima apologetskoga i moralističkog sadržaja. Prevodio je s latinskoga i talijanskoga na hrvatski jezik i obratno.

Djela su mu diljem Europe doživjela brojna izdanja na latinskom originalu i u prijevodima na desetak stranih jezika. Čitala ga je cijela Europa — od sv. Franje Ksaverskoga i Ignacija Lojolskoga do sv. Franje Saleškoga i Karla Boromejskoga, a engleski kralj Henrik VIII. na svome primjerku »*Institucije*« ostavio je brojne bilješke.

navodi). Na str. 5. piše Aldo Manucio umj. Manuzio. Na str. 7. stoji u hrv. tekstu »Venecijanski prijevodi i prijevodi...«, iako su posrijedi izdanja (franc. i engl. tekst imaju na istom mjestu ispravno »*éditions*« odn. »*editions*«). Na str. 3. piše *quod libet* umj. *quodlibet*, na str. 10. *factorum que* umj. *factorumque*, na str. 11. *Palestra* umj. *Palaestra*, na str. 47. *christi* umj. *Christi*... Na str. 14. piše da su dva francuska prijevoda »s kraja XVII. st.«, iako očito mora biti: »XVI. st.« (kako i piše u franc. i engl. verziji). Na str. 19. čak su tri francuska imena pogrešno napisana. U čitavu engleskom prijevodu, zacijelo zbog nepažnje u računalnoj pripremi sloga, naprosto je iščezlo slovo »é«. Itd. Riječ je o »sitnicama« što ih je očigledno prouzrokovala žurba, a kojih je ova vrijedna knjiga trebala biti pošteđena.